

Temanotat
Afghanistan: Skilsmisse

LANDINFO
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2019

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 2098 Vika

0125 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

Marriage in Afghanistan is a strong and binding agreement between two families. A divorce means that the agreement is broken. The consequences are great, both for divorcees, but also for the families on both sides. The attitude is that divorce should be avoided, almost at all costs. Available figures confirm that divorce is very unusual.

Women and men have different rights to request divorce. In practice, it is very difficult for a woman to get divorce if the husband opposes her request. Although divorce is regulated by detail in national law, public administrative agencies and courts have little experience and awareness of divorce issues. There is no national register or database of divorces.

SAMMENDRAG

Ekteskap i Afghanistan er en sterk og forpliktende avtale mellom to familier. En skilsmisse innebærer at avtalen brytes. Konsekvensene er store, både for paret som skilles, men også for familiene på begge sider. Holdningen er at skilsmisse bør unngås, nesten for enhver pris. Tilgjengelig tallmateriale bekrefter at skilsmisse er svært uvanlig.

Kvinner og menn har ulike rettigheter til å ta ut skilsmisse. Det er i praksis svært vanskelig for en kvinne å få skilsmisse hvis mannen motsetter seg dette. Selv om skilsmisse er detaljert regulert i landets lovgivning, har forvaltningsorganer og domstoler liten erfaring og bevissthet rundt spørsmål relatert til skilsmisse. Det finnes ikke et nasjonalt register eller database over skilsmisser.

INNHold

1. Innledning	6
2. Sosial og juridisk kontekst	7
2.1 Hvor utbredt er skilsmisse?	8
2.2 Heddat-perioden	9
2.2.1 Er det mulig å inngå ny ekteskapskontrakt i heddat-perioden?	9
3. Ulike typer skilsmisse	10
3.1 Menns ubetingede rett til skilsmisse – Talaq.....	10
3.1.1 Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse.....	10
3.2 Skilsmisse etter gjensidig samtykke – Khula	11
3.3 Skilsmisse gitt av retten – Tafriq.....	12
3.3.1 Rettsprosessen.....	12
3.4 Kvinnen kan gis delegert rett til skilsmisse	14
3.5 Annullering av ekteskapet – Fashk.....	14
3.5.1 Erfaringer knyttet til apostasi og konvertering	14
4. Registrering av skilsmisse	16
4.1 Skilsmisse innvilget av norske myndigheter	17
5. Sosiale konsekvenser av en skilsmisse	18
5.1 Konsekvenser for kvinnen	18
5.2 Konsekvenser for mannen	19
5.3 Konsekvenser for barna	19
6. Referanser	21

1. INNLEDNING

Ekteskap og skilsmisse tilhører privatsfæren i Afghanistan, og afghanske myndigheter er i liten grad involvert i familierettslige forhold. Ekteskap inngås i privat og religiøs regi, og det er kun de færreste som etterlever lovverket med å registrere inngåtte ekteskap. Skilsmisse er uvanlig og forbundet med stor skam. Selv om skilsmisse er detaljert regulert i landets lovgivning, har forvaltningsorganer og domstoler liten erfaring og bevissthet rundt spørsmål relatert til skilsmisse.

I og med at afghansk familierett er en kombinasjon av tradisjonell rett, formelt lovverk og sharia, er forhold knyttet til oppløsning av ekteskap og skilsmisse komplisert og uoversiktlig. I tillegg har Afghanistan to familielover; sivilloven regulerer familierettslige forhold for sunnibefolkningen, mens shialoven gjelder for shiabefolkningen. Sivilloven ble vedtatt for flere tiår siden, mens shialoven er av relativt ny dato.

Den afghanske staten er svak og landets forvaltningspraksis er lite enhetlig og konsistent. Ulike rettsforvalterne har ulik forståelse av og kjennskap til sharia og det formelle lovverket. Det er derfor stor grad av uforutsigbarhet og vilkårlighet i praktiseringen av familieretten. Det er grunn til å tro at det er store regionale variasjoner i landet; både mellom by og landsbygd, men også mellom myndighetskontrollerte, opprørskontrollerte og omstridte områder. I tillegg er det variasjon mellom ulike etniske grupper og sosiale sjikt i befolkningen.

Tilliten til tradisjonell rett og konfliktløsning er høy i Afghanistan, og det gjelder også innen familierettslige forhold som skilsmisse. Afghanere flest vil forsøke å finne en løsning gjennom megling innad i familien, eller ved at et eldreråd, såkalt shura eller jirga, involveres i saken. Det formelle rettsapparatet representerer for de fleste en aller siste utvei.

Afghanske myndigheter og det internasjonale samfunnet har forsøkt å oppmuntre til og legge til rette for at afghanere skal registrere både ekteskap og skilsmisse. På tross av dette er erfaringen at afghanere i svært begrenset grad etterlever dette, hvilket bidrar til at det foreligger lite pålitelig tallmateriale som kan kaste lys over problemstillingene som her presenteres. Det finnes ikke nasjonale og digitale registre over skilsmisser. Alt registreres manuelt og er kun lagret ved den enkelte domstol. Det må derfor tas forbehold om at bildet som her tegnes ikke er basert på empiri og statistikk, men på estimater og anslag. Det er likevel grunn til å understreke at hovedtrekkene i det som presenteres er godt kildeforankret og basert på kilder som har god innsikt i afghanske tradisjoner og kultur.

Dette notatet har ikke til hensikt å beskrive alle forhold knyttet til skilsmisse, men retter fokus mot tematikk som er av særlig interesse for utlendingsforvaltningen. Spørsmålene som drøftes er i stor grad problemstillinger som oppstår i møtet mellom norsk sekulær forvaltning på den ene siden, og afghansk rett og sharia på den andre. Notatet kan med fordel ses i sammenheng med Landinfos notat om ekteskap og ekteskapstradisjoner i Afghanistan (2019a). Mange av begrepene og tradisjonene som det vises til i dette notatet, er utførlig forklart i ovennevnte notat.

Notatet baserer seg på skriftlige kilder. I tillegg er Landinfo på regelmessige besøk til Kabul. Familierettslige forhold og skilsmisse er drøftet med en rekke kilder der. Alle muntlige kilder er afghanere, de fleste bosatt i Afghanistan. Det dreier seg om både kvinner og menn, og kildene er fra ulike etniske grupper. I tillegg har Landinfo drøftet

tematikken med personer som har juridisk og teologisk bakgrunn for å kaste lys over de religiøse og juridiske rammene og overbygningen. Notatet bygger også på e-post-korrespondanse med ulike kilder i Afghanistan og kommunikasjon med den afghanske ambassaden i Oslo.

Landinfo erfarer at ulike kilder kan gi til dels motstridende informasjon om temaer relatert til skilsmisse. I og med at kildenes erfaringsgrunnlag kan være begrenset, er enkelte av betraktningene deres å anse som antagelser eller synspunkter.

2. SOSIAL OG JURIDISK KONTEKST

Ekteskap i Afghanistan er en sterk og forpliktende avtale mellom to familier. En skilsmisse innebærer at avtalen brytes. Arrangerte, familiebaserte ekteskap anses å være grunnlag for stabilitet, men medfører også at de sosiale konsekvensene ved brudd og skilsmisse blir større – ikke bare for det paret som skilles, men for familiene på begge sider. Terskelen for å bryte en avtale om ekteskap er derfor svært høy. Den gjengse holdningen er at skilsmisse er svært uheldig og bør unngås, nesten for enhver pris. For kvinnen betyr skilsmisse tap av anseelse, status og materielle rettigheter. Det som smerter henne mest, og som antagelig er avgjørende for at mange kvinner avstår fra å søke skilsmisse, er at hun mister den daglige omsorgen for barna sine (Human Rights Watch 2012, s. 98).

Det er krevende å få oversikt over regelverk og praksis hva gjelder skilsmisse i Afghanistan. Landets familielovgivning er utledet av og bygger på sharia. Både afghansk lovgivning og sharia åpner for skilsmisse. Det sies at Allah aksepterer skilsmisse, men aller mest misliker han det (Ferrari de Carli 2008, s. 9).

Afghanistan har to lovverk som regulerer familierettslige forhold. I all hovedsak er de to lovene sammenfallende i forhold som omhandler skilsmisse. Det blir i notatet påpekt dersom det er åpenbare forskjeller. Familiedomstolene benytter begge lovene, avhengig av om ekteparet er sunni eller shia. Dommerne skal ha kompetanse i begge lovene (kvinnelig advokat, november 2014). Landinfo har ikke informasjon om hvorvidt denne intensjonen fungerer i praksis.

Den afghanske sivilloven er fra 1977,¹ og er et omfattende lovverk med mer enn to tusen artikler. Loven bygger på hanafi-lovskolen, som er den rådende sunni-muslimske lovskolen i Afghanistan. Loven regulerer en rekke sivilrettslige forhold, herunder ekteskap og skilsmisse. Sivilloven har detaljerte bestemmelser om skilsmisse og oppløsning av ekteskap (fra artikkel 131 til artikkel 197). I kapittelet som regulerer skilsmisse er det innslag av maliki-lovskolen.² Dette forklares med at maliki i større

¹ I 1977 var det et sekulært styre i Afghanistan. Mohammed Daoud Khan hadde tatt makten i et militærkupp i 1973 og avskaffet monarkiet. Daoud erklærte landet som republikk, og økonomiske og sosiale reformer ble forsøkt gjennomført. Daoud hadde fokus på kvinners rettigheter (Afghanistan online u.å.).

² Det er fire sunni-islamske lovskoler, hvorav maliki utgjør den ene. Forskjellene mellom lovskolene dreier seg blant annet om teologisk forankring og konkrete juridiske regler. Maliki-skolen dominerer i hele Nord-Afrika og har også tilhengere i Afrika sør for Sahara (Store norske leksikon 2017).

grad anerkjenner rettslig skilsmisse, samt at maliki generelt står for en mer detaljert og moderne tolkning av islam enn hanafi (Kamali 1985).³

I juli 2009 signerte daværende president Hamid Karzai shia-familieloven (Shiite Personal Status Law),⁴ som gjelder for shiabefolkningen. Shiaenes dominerende lovscole er ja'fari, og shiaenes familielov bygger på lovskolens rettsoppfatning. Oppløsning av ekteskap er regulert i kapittel 7 og 8. Det er lite tilgjengelig erfaringsmateriale og rettspraksis fra anvendelsen av shialoven.

Tilliten til tradisjonelle konfliktløsningsmekanismer er høy i Afghanistan, og det gjelder også ved konflikter innad i familien. Én av fem saker som bringes inn for de tradisjonelle rådene er familiekonflikter, herunder saker som omhandler skilsmisse, viser en årlig undersøkelse av Asia Foundation. Kvinner er mer tilbøyelig til å bringe skilsmissesaker inn for rådene enn menn (Asia Foundation 2018, s. 121-123).

Det tradisjonelle, uformelle rettssystemet er en kombinasjon av lokalt forankrede tradisjoner og rettsoppfatninger, kombinert med en lokal forståelse av sharia. Eldre menn med autoritet og tillit i lokalsamfunnet, ofte stammeledere eller religiøse ledere, sitter i rådene. Rådene har betegnelsen jirga i pashtunske områder og shura blant de andre etniske gruppene. Shuraene og jirgaenes mål er å avslutte konflikter og gjenopprette balansen mellom partene. I forhandlinger rundt uoverensstemmelser mellom ektefeller, legges det normalt stort press på partene for å unngå splittelse og skilsmisse. Dette bekreftes av UNAMA; hovedfokus- og formål i tradisjonell megling er å bevare familiens enhet, dette på bekostning av kvinners rettigheter og kvinners sikkerhet. Vold og overgrep mot kvinner neglisjeres (UNAMA 2018, s. 34-35).

Rådene har ikke myndighet til å oppløse ekteskap, men de kan overtale mannen til å gi kvinnen skilsmisse (kvinnelig advokat, november 2014).

2.1 HVOR UTBREDT ER SKILSMISSE?

Det finnes ikke etterrettelig tallmateriale over andelen ekteskap som ender med oppløsning og skilsmisse, men alt tyder på at skilsmisse er svært uvanlig. Ifølge en levekårsundersøkelse fra 2016-17, var mindre enn 0,1 prosent av kvinnene registrert med sivilstatus skilt eller separert, mens tilsvarende tall for menn var 0,03 prosent (CSO 2018, s. 31). I en annen studie gjennomført av afghanske myndigheter, er 0,2 prosent av kvinnene i utvalget registrert som skilt eller separert, mens tilsvarende tall for menn er 0,1 prosent (CSO & Ministry of Public Health 2017, s. 61-62).

Enkelte kilder hevder at flere afghanere skiller seg nå sammenlignet med tidligere, særlig i de store byene. Rettshjelper Parwin Rahimi i Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC) (som gjengitt i Habib 2015) hevdet i 2015 at antallet øker, og forklarte økningen med vold i hjemmet, som igjen forsterkes av fattigdom. En dommer i familiedomstolen viste til at kvinner har fått større bevissthet om egne rettigheter, mens andre mente forklaringen ligger i at kvinner henter inspirasjon fra

³ En kvinnelig advokat (november 2014) forklarte at dersom mannen forsvinner, er det i henhold til hanafi krav om at kvinnen venter i 85 år før hun får skilsmisse. Dette mente de afghanske lovgiverne var urimelig, og har derfor sett hen til maliki-lovskolen. I henhold til maliki kan kvinnen få skilsmisse dersom mannen har vært fraværende i minst fire år. Ifølge den afghanske sivilloven skal mannen ha vært fraværende tre år eller mer, uten legitim grunn, for at kvinnen fyller vilkårene for skilsmisse.

⁴ Loven er forankret i grunnlovens artikkel 131 som slår fast at domstolene skal anvende shiaenes rett i forhold som angår personlige forhold (Constitution of Afghanistan 2004).

såpeoperaer og utenlandske tv-serier (Habib 2015). I årene etter Taliban-regimets fall, var det fullstendig uhørt at en kvinne skulle ta initiativ til skilsmisse. I enkelte urbane miljøer er dette i ferd med å endres. Menns narkotikamisbruk, som resulterer i dype økonomiske problemer og kriminalitet, pekes også på som en viktig grunn for at ekteskap går i oppløsning (Luccaro & Gaston 2014, s. 13; Speasalay 2016).

Det er antagelig riktig at det har vært en liten økning i antall skilsmisser sammenlignet med de første årene etter Talibans fall. I og med at det ikke finnes tall eller statistikk, er det imidlertid vanskelig å med sikkerhet bekrefte hypotesen om økning. Antallet registrerte skilsmisser synes også å variere fra år til år. Mens det i 2016 ble innvilget 600 skilsmisser i Kabul, var antallet betydelig høyere i 2012, da mer enn 1300 skilsmisser ble innvilget (Nawa 2017).

2.2 HEDDAT-PERIODEN

En skilsmisse er først gyldig etter en venteperiode (heddat), som normalt er tre måneder. I Afghanistan er det med andre ord ikke mulig å bli skilt på mindre enn nitti dager. Hensikten med heddat er å avdekke om kvinnen er gravid, slik at det ikke skal være usikkerhet knyttet til hvem som er barnets far. Er kvinnen gravid, er skilsmissen først et faktum etter at barnet er født. Etter at heddat-perioden er utløpt, kan kvinnen tre inn i et nytt ekteskap.⁵ I og med at en mann kan ha inntil fire hustruer samtidig, innebærer ikke heddat-perioden en ekteskaphindring for mannen.

Sivilloven gir detaljerte bestemmelser om heddat fra artikkel 198 til artikkel 210. I sivilloven reguleres heddat av artiklene 171 og 172. Lovene har bestemmelser som fastsetter ulike tidsperioder for ulike omstendigheter, men minimum for kvinner i fruktbar alder er tre menstruasjonsperioder.

Mannen har normalt ansvar for å forsørge ektefellen i heddat-perioden. Sivillovens bestemmelser i artikkel 212 til 216 regulerer dette, og angir unntak fra hovedbestemmelsen, eksempelvis dersom det er åpenbart at hustruen kan bebreides for skilsmissen.

2.2.1 Er det mulig å inngå ny ekteskapskontrakt i heddat-perioden?

Landinfo har ved flere anledninger fått spørsmål om det er mulig å inngå ny ekteskapsavtale, eventuelt reforhandle eksisterende ekteskapskontrakt, innenfor heddat-perioden. Familiedomstolen i Kabul opplyser (e-post fra diplomatkilde, september 2016) at det ikke er mulig. Dreier det seg om talaq-skilsmisse, står partene fritt til å gjenoppta samlivet i løpet av heddat-perioden, og det er ikke mulig å reforhandle eksisterende kontrakt, eventuelt inngå ny kontrakt før heddat-perioden har utløpt. Dersom partene er skilt ved en domsavgjørelse, eller skilsmissen er registrert ved domstolen, er det ikke mulig å gjenoppta samlivet under heddat-perioden. I et slikt tilfelle må de vente til etter heddat og inngå ekteskap på nytt.

⁵ Også ved ektemannens død, er det krav om en heddat-periode før kvinnen eventuelt kan inngå ekteskap på nytt.

3. ULIKE TYPER SKILSMISSE

I tråd med sharia og afghansk lovgivning, finnes ulike typer skilsmisser i Afghanistan. Et viktig utgangspunkt er at menn og kvinner har forskjellige rettigheter til å ta ut skilsmisse. Begrepsbruken gjenspeiler dette, i lovverket benyttes både skilsmisse (divorce), oppløsning av ekteskap (dissolution of marriage) og separasjon (separation).

Advokater har overfor Landinfo forklart de ulike begrepene slik (e-post fra diplomatkilde, desember 2018; privatpraktiserende advokat, samtale i Kabul oktober 2013): Skilsmisse er en rett som utelukkende er gitt mannen. Kvinnen har ikke en slik rett, men hun kan anmode domstolen om å oppløse ekteskapet hennes. Dersom vilkårene er oppfylt, kan ekteskapet oppløses og ekteparet separeres. Dette er en beslutning som tas av retten og ikke av kvinnen. I denne konteksten brukes begrepet «separasjon». I realiteten betyr separasjon og skilsmisse det samme; begge deler innebærer at ekteskapet er over.⁶

I praksis kan det være svært vanskelig for en kvinne å få skilsmisse hvis mannen motsetter seg dette, og kvinnen ikke har en delegert rett til skilsmisse (se punkt 3.4). En skriftlærd (samtale desember 2018) forklarte at grunnen til dette er at kvinner er sensitive og ustabile – humøret skifter fort fra glede til sorg. Han mente derfor at kvinner ikke har egenskapene som trengs for å forvalte retten til skilsmisse på en forsvarlig måte.

3.1 MENNS UBETINGEDE RETT TIL SKILSMISSE – TALAQ

Retten til skilsmisse er gitt mannen. Talaq er arabisk og betyr «jeg vil skilles». Mannen erklærer skilsmisse ved å uttale talaq, muntlig eller skriftlig. Er ikke mannen i stand til å snakke eller skrive, kan han ifølge sivillovens artikkel 139 (1) uttrykke sin beslutning med tegn som gir tydelig uttrykk for beslutningen om å skilles. Det er ikke krav om at mannen begrunner beslutningen. Sivilloven åpner for at mannen kan uttrykke beslutningen om å skilles ved stedfortreder/fullmektig (artikkel 142).

Det er ikke krav om at hustruen samtykker, og ifølge representanten for en rettshjelpsorganisasjon (samtale november 2014) er det heller ikke krav om vitner, dette i henhold til sivillovens artikkel 150. I shialovgivning er dette annerledes, det fremgår av artikkel 161 at det kreves to mannlige vitner for at skilsmissen skal være gyldig.

Kvinnen har rett til å beholde medgiften ved denne formen for skilsmisse (Wimpelmann 2017, s. 189). Hvis mannen angrer på uttalelsen, kan han innenfor en periode på tre måneder (heddat-perioden) trekke den tilbake og fortsette samlivet med ektefellen.

3.1.1 Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse

Sharia og afghansk sivillovgivning skiller mellom gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse. I shialoven er dette forholdet regulert i artikkel 162 og 163, mens sivilloven har detaljerte bestemmelser om dette fra artikkel 144 til artikkel 154.

⁶ Landinfo benytter begrepet skilsmisse uavhengig av hva som er bakgrunnen for oppløsningen av ekteskapet og begrepsbruken i afghansk lovgivning.

Sivilloven artikkel 146 slår fast at generelt er en skilsmisse reversibel, men med enkelte unntak. Ifølge Max Planck Institute, som har skrevet en manual om afghansk familielovgivning, er skilsmissen først et faktum etter at heddat-perioden er utløpt. I løpet av hele tremånedersperioden som utgjør heddat, har mannen anledning til å gjenforenes med sin hustru, og det vil ikke regnes som en skilsmisse (Rastin-Tehrani & Yassari 2012, s. 73).

Det uttales eksplisitt i sivillovens artikkel 145 at selv om ektemannen gjentatte ganger repeterer at han vil skilles, er det å regne som én gang og ekteskapet blir ikke oppløst før venteperioden på tre måneder (heddat) er over. Slik Landinfo forstår sivilloven må et par som ønsker å gjenoppta samlivet etter utløpet av heddat-perioden, inngå en ny ekteskapskontrakt.

Sivillovens artikler 85 og 147, samt sialoven artikkel 163, fastslår at et par i realiteten kan gifte seg med hverandre tre ganger. Om mannen ytrer ønske om skilsmisse for tredje gang og ikke trekker ønsket tilbake innen heddat-periodens utløp, er skilsmissen ugjenkallelig. Dersom paret etter dette ønsker å på nytt inngå ekteskap, er eneste mulighet at kvinnen gifter seg med en annen mann, fullbyrder ekteskapet og skiller seg. Deretter kan kvinnen igjen gifte seg med sin opprinnelige ektefelle.

Ifølge en rettshjelpsorganisasjon (november 2014) handler ordningen om å disiplinere mannen slik at han skal ha en svært høy terskel for å skilles; hensikten er med andre ord å avskrekke mannen fra skilsmisse. På spørsmål om representanten for rettshjelpsorganisasjonen kjente til konkrete tilfeller hvor skilsmissen var ugjenkallelig og paret ønsket å inngå ekteskap på nytt, svarte han nei – han var ikke kjent med at bestemmelsen var kommet til anvendelse i Afghanistan.

Det finnes anekdotisk materiale som antyder at dette kan praktiseres annerledes lokalt, etter lokal og tradisjonell rett. I *Love and War in Afghanistan* (Gulmamadova-Klaits & Klaits 2005) presenteres en rekke biografiske historier fra det nordlige Afghanistan. En kvinne forteller at hun oppsøkte det lokale eldrerådet etter at hun hadde blitt skilt fra sin mann. Hun fikk da følgende råd:

If you'd like to be reunited with Ibrahim Bek, you'll have no choice but to marry another man, then he will need to divorce you. Only after this, if Ibrahim Bek approves, could you be married to him again (Gulmamadova-Klaits & Klaits 2005, s. 98).

3.2 SKILSMISSE ETTER GJENSIDIG SAMTYKKE – KHULA

Khula, som er regulert i artiklene 156 til 175 i sivilloven og i sialovens artikkel 165-166, gir mulighet for kvinnen til å forhandle frem en avtale om skilsmisse, men det er likevel nødvendig at mannen samtykker (kvinnelig advokat, november 2014).

Sentralt i forhandlingene, og en forutsetning for at mannen skal gi sitt samtykke, er økonomisk kompensasjon fra kvinnen til mannen, eventuelt at hun på annen måte kompenserer mannen for å akseptere skilsmissen. En mulig kompensasjon er at kvinnen tilbakebetaler medgiften. Ektemannen kan også stille andre krav for å akseptere khula, eksempelvis at hun betaler en viss sum penger eller andre verdier, (kvinnelig advokat, oktober 2014). Khula kan anvendes uformelt uten involvering av myndigheter; det forutsettes ikke rettslig behandling i og med at khula er basert på enighet mellom partene.

3.3 SKILSMISSE GITT AV RETTEN – TAFRIQ

Dersom kvinnen ønsker skilsmisse og mannen ikke samtykker, kreves en rettslig prøving av om vilkårene for skilsmisse er oppfylt. Sivilløvgivningen gir kvinner rett til å søke om skilsmisse kun i tilfeller hvor særskilte, rettslige forhold foreligger. Ifølge en kvinnelig afghansk advokat (samtale i Kabul, november 2014) er det kvinnen som har bevisbyrden, og hun må i realiteten bevise at ett av vilkårene i loven er oppfylt. Bevis kan eksempelvis være fysiske tegn på mishandling, uttalelse fra lege eller vitner som stiller opp for henne.

En representant for familiedomstolen i Kabul (mai 2017) bekreftet i samtale med Landinfo at det foretas undersøkelser i den enkelte sak. Dersom det anføres at mannen er fraværende, kontakter domstolen naboer for å verifisere opplysningene. I mishandlingssaker kontakter de behandlende lege. Representanten erkjente at slike saker ofte er vanskelig verifiserbare. Dersom domstolen kommer til at det foreligger legale grunner for skilsmissen, beholder kvinnen medgiften.

Loven gir, så langt Landinfo kan forstå, få klare anvisninger for rettens vurderinger, og avgjørelser synes således å kunne baseres på relativt fritt skjønn. Gitt at grunnlaget for skilsmissen endres i løpet av heddat-perioden, eksempelvis at ektemannen likevel forsørger familien, kan skilsmissen frafalles.

I tillegg til at ett av de rettslige vilkårene må være oppfylt, er det også et krav at kvinnen fremlegger det afghanske ID-kortet tazkera. En stor andel av kvinner bosatt i rurale områder, og særlig internt fordrevne kvinner, har ikke tazkera. Avisen *The Guardian* forteller historien om den afghanske kvinnen Setara. Hun har vært utsatt for grov mishandling av sin narkomane ektemann. Selv om mishandlingen er ubestridt, får hun likevel ikke skilsmisse fordi hun ikke har tazkera (Rasmussen 2015). Kvinner som ikke har tazkera, må presentere tazkeraen til ektemannen eller annen mannlige slektning i ektemannens familie for å få utstedt egen tazkera (se Landinfo 2019b).

Det formelle rettsapparatet nyter liten tillit og legitimitet i den afghanske befolkningen. Det handler om flere forhold; både mangelfull kompetanse blant dommere og at avgjørelsene ikke er i takt med den allmenne afghanske rettsoppfatningen. I tillegg er bruk av rettsvesenet kostbart – og ikke minst bidrar den utstrakt korrupsjon til den mangelfulle tilliten. Bestikkelser til dommere og andre aktører fører til høye kostnader. Manglende effektivitet og sendretktighet er også et problem (Wardak 2016, s. 8-10).

Afghanske kvinners tilgang begrenses ytterligere av at de ikke har kunnskap om egne rettigheter. Mange kvinner kjenner ikke til at de kan få skilsmisse gjennom rettssystemet (Luccaro & Gaston 2014). En del afghanske kvinner har i realiteten ingen mulighet til å søke om skilsmisse; det gjelder kvinner som ikke kan lese og skrive, de som ikke har tilgang til økonomiske midler, og kvinner som trenger tillatelse og en mannlige ledsager for å forlate hjemmet (Human Rights Watch 2012, s. 98).

3.3.1 Rettsprosessen

Familiedomstolene⁷ har myndighet til å foreta prøving i saker om skilsmisse. I utgangspunktet er det familiedomstolen i provinsen der kvinnen er bosatt som

⁷ Familiedomstolene ble etablert i 1975 og var selvstendige domstoler inntil 1987. De ble da innlemmet i sivildomstolene på distriktsnivå (Wimpelmann 2017, s. 37). I dag er familiedomstolen en spesialdomstol med spesiell jurisdiksjon innen familierett. Det finnes familiedomstoler både på primærdomstolsnivå («primary court») og innen ankedomstolen (Stanford Law School 2017, s. 125-126).

behandler saken. I prinsippet skal det være en familiedomstol i hver av landets 34 provinser. Slik er det imidlertid ikke, blant annet på grunn av utfordringer med økonomi, sikkerhet, logistikk og tilgang til kompetent personell. I enkelte domstoler mangler de til og med stoler, og moderne teknologi og dataverktøy prioriteres ikke. I provinsene som ikke har familiedomstoler, er det sivilavdelingen (civil division) i domstolen som tar beslutninger i saker som omhandler skilsmisse. I tillegg kan slike saker behandles av domstoler på distriktsnivå, altså domstoler som behandler alle typer saker. Minst tre dommere fatter beslutning i disse sakene (samtale med kvinnelig advokat, november 2014).

Ankeinstansen for dommer fra familiedomstolen eller distriktsdomstolene er ankedomstolen, som er etablert i alle landets provinshovedsteder. Et lite antall saker prøves ved landets Høyesterett, som er lokalisert i Kabul. Høyesterett vurderer utelukkende om rettsanvendelsen i den aktuelle saken er riktig. Det er kun en liten andel av sakene som omhandler familierettslige forhold som ankes til ankedomstolen eller Høyesterett (kvinnelig advokat, november 2014; rettshjelpsorganisasjon, november 2014).

Det er krav om at megling er forsøkt før saken henvises til domstolene. Dette er også i tråd med afghansk rettsoppfatning – familierettslige problemer skal ikke behandles av en domstol, men tradisjonelle strukturer som stamme, klan eller storfamilie skal forhandle frem gode løsninger som alle parter er tilfreds med. Det varierer hvem som megler; det kan være de respektive fedrene, eventuelt eldre fra de to familiene eller stammeledere. Det kan også være representanter fra det formelle rettsapparatet eller familiedomstolen som har et særskilt ansvar for megling. Spørsmålet er hvem som er best egnet og har best forutsetninger for å lykkes i oppdraget, og en del saker blir løst på dette nivået (samtale med rettshjelpsorganisasjon, Kabul 2014).

Holdningen blant dommerne er at skilsmisse er en svært dårlig løsning – ryggmargsrefleksen er at familier skal holde sammen. Domstolen gjør derfor hva den kan for å stimulere til å finne løsninger som innebærer at samlivet fortsetter. Domstolen kan også igangsette meglingsprosesser. En advokat i et advokatkontor som tilbyr fri rettshjelp (oktober 2013) forklarte at det forekommer at han råder kvinner til ikke å ta saken til domstolen, forutsatt at det ikke dreier seg om en grov voldssak. Advokaten tilbyr seg heller å snakke med ektefellen slik at de kan finne en løsning.

I sivillovgivningen fremkommer det legale grunnlaget for oppløsning av ekteskapet blant annet i artikkel 142. I sivilloven er det legale grunnlaget for oppløsning av ekteskapet regulert i sivilloven artikkel 183-197:

- Mannen lider av uhelbredelig sykdom eller skade
- Mannen har skadet sin hustru (Due to Harm)
- Mannen overholder ikke forsørgelsesplikten
- Mannen har vært fraværende i tre år eller mer uten legitim grunn
- Mannen er idømt fengselsstraff på ti år eller mer

For alle kategoriens vedkommende må kvinnen bevise at det foreligger rettslig grunnlag for skilsmisse. I henhold til både sharia, tradisjonell og formell lovgivning har mannen plikt til å forsørge hustru, barn og øvrig storfamilie. Dersom mannen ikke overholder forsørgelsesplikten, er det et rettslig grunnlag for å gi kvinnen skilsmisse.

Misbruk av opium og andre narkotiske stoffer, samt at mannen ikke overholder forsørgelsesplikten, synes å være viktig grunner til at afghanske kvinner ønsker seg ut av ekteskapet (Luccaro & Gaston 2014, s. 13).

3.4 KVINNEN KAN GIS DELEGERT RETT TIL SKILSMISSE

Sharia og sivillovgivningen åpner for at mannen i ekteskapskontrakten kan gi kvinnen delegert rett til skilsmisse. Har kvinnen først fått retten, kan ikke ektemannen trekke den tilbake. Retten kan være absolutt eller den kan begrenses i tid og/eller rom, den kan også være knyttet opp mot enkelte vilkår eller forutsetninger, eksempelvis at den kun gjelder dersom mannen tar seg en kone nummer to (kvinnelig advokat, november 2014; sivillovens artikkel 88 og 143; Rastin-Tehrani & Yassari 2012, s. 76, 77).

Er retten gitt uten begrensninger eller vilkår, er kvinnens rett til skilsmisse tilnærmet lik mannens ubetingede rett til skilsmisse. Likevel fremgår det av sivillovens artikkel 135 (2) at det kreves rettslig behandling også i de tilfellene kvinnen har fått slik delegert rett. Ifølge en kvinnelig advokat innen familierett (samtale november 2014) dreier det seg imidlertid ikke om rettslig prøving av vilkårene for å oppløse ekteskapet.

Så vidt Landinfo er kjent med praktiseres dette i svært liten grad i Afghanistan. Den kvinnelige advokaten (november 2014) opplyste at kvinner sjelden eller aldri gis en slik delegert rett til skilsmisse. Selv kjente hun til ett slikt tilfelle, og det dreide seg om en kvinnelig dommer. De fleste familier, også liberale middelklassefamilier i byene, vil mene at det er uhørt at kvinnen skal ha en slik rettighet.

3.5 ANNULLERING AV EKTESKAPET – FASHK

Annullering av ekteskapet er regulert i sivillovens artikkel 132 og shialovens artikkel 147. Domstolen kan annullere, altså kjenne ekteskapet ugyldig, dersom grunnforutsetningen for ekteskapet ikke var til stede da det ble inngått, eller dersom slike forutsetninger har endret seg i ettertid. Eksempelvis er skifte av kjønn eller seksuell orientering forhold som automatisk medfører annullering av ekteskapet (shialoven artikkel 147). Et annet eksempel er dersom en kvinne har inngått ekteskap med en mannlig slektning som kan være hennes mahram⁸. Personkretsen omfatter hennes far, brødre, biologiske onkler og nevøer. Ekteskap og seksuelt samkvem innen denne personkretsen anses som haram⁹ og ulovlig i henhold til islam og afghansk lovgivning.

Shialovens kapittel tre gir oversikt over hvilke relasjoner som kan utgjøre ekteskapshindringer. Også sivilloven er eksplisitt på dette; artikkel 81 til 84 angir personkretsen for hvem som utgjør en absolutt og permanent ekteskapshindring.

Slike ekteskap er således ikke gyldige og vil bli oppløst eller annullert.

3.5.1 Erfaringer knyttet til apostasi og konvertering

Afghanske muslimer har begrenset adgang til å kunne inngå ekteskap med ikke-muslimer. Begrensningene gjelder både innen sunni- og shiaislam.

⁸ Mannlig ledsager når kvinnen beveger seg i det offentlige rom.

⁹ Haram er arabisk og betyr urent. Begrepet brukes i islamsk rettsvitenskap som betegnelse for alt som er forbudt og moralsk forkastelig, det motsatte av halal (Store norske leksikon 2018).

Et grunnvilkår i henhold til sharia er at en muslimsk kvinne ikke kan gifte seg med en ikke-muslimsk mann; hun kan ikke gifte seg med en mann som tilhører en annen religion, herunder frafalne fra islam og konvertitter. Et slikt ekteskap vil være ugyldig og sosialt uakseptabelt. En ikke-muslimsk mann er haram for en muslimsk ektefelle, og ekteskapelig samliv er ikke mulig.

Ekteskap mellom en muslimsk mann og en ikke-muslimsk kvinne som tilhører «bøkens folk» (kristne og jøder) er gyldig og eventuelle barn anses som legitime. Dersom hun ikke er en kvinne av «bøkens folk», er det krav om at hun konverterer til islam for at ekteskapet skal være gyldig (U.S. Department of State 2017).

Afghanistan er et religiøst homogent samfunn og spørsmål knyttet til frafall fra islam og konvertering er svært sensitive. Det er lite erfaring med konvertering og Landinfo kjenner ikke til skriftlige kilder som omtaler sivilrettslige konsekvenser av konvertering.

I tillegg er det ingen rettspraksis. En representant for familiedomstolen i Kabul opplyste i 2017 (e-post fra diplomatkilde, juli 2017) at de ikke har hatt noen slike saker til behandling. Representanten understreket imidlertid at fra et sharia-perspektiv er saken klar; dersom en gift mann konverterer fra islam til en annen religion, oppløses ekteskapet automatisk. Hvis en ektemann lyver om, eller unnlater å fortelle sine nærmeste om frafallet/konverteringen, vil ekteskapet like fullt være oppløst fra et sharia-perspektiv, eller «i Guds øyne», selv om det fysiske ekteskapet består.

I shialovens artikkel 150 (1) er dette regulert eksplisitt;

If one of the members of a married couple before sexual penetration and after conclusion of the marriage contract becomes apostate, the marriage contract shall be terminated automatically.

Sivilloven har ikke eksplisitte bestemmelser om dette, hvilket medfører at det er sharia som gjelder. I henhold til grunnlovens artikkel 130 er det sharia som gjelder for forhold som ikke er regulert i grunnloven eller annen lovgivning (Constitution of Afghanistan 2004). I sivilloven vises det imidlertid til et tilfelle som illustrerer viktigheten av den islamske livsanskuelsen i relasjon til ekteskapsinngåelse; artikkel 133 (2c) omhandler et tilfelle der mannen har konvertert til islam. Kona, som ikke er kristen eller jøde, nekter å konvertere til islam. Det vil være til hinder for fortsettelse av ekteskapet. Artikkel 134 (2) slår fast at det i slike tilfeller ikke er påkrevet med rettslig behandling for å oppløse ekteskapet, men det forutsetter at paret er enig.

Ved apostasi/konvertering kreves det ikke rettslig behandling for oppløsning av ekteskapet dersom ekteskapet ikke er registrert hos myndighetene (Familiedomstolen i Kabul, som gjengitt i e-post fra diplomatkilde, juli 2017). Er ekteskapet registrert, opplyser familiedomstolen at den kan oppløse ekteskapet. Det må da føres vitner for at mannen har frafalt islam og konvertert.

Dagbladet skrev i september 2017 om afghanske Benjamin som hadde konvertert til kristendommen i Norge. Han hadde på det grunnlaget fått avslag på søknad om familiegjenforening med sin ektefelle i Afghanistan. Dagbladet kontaktet i arbeidet med saken Justisministeriet i Kabul. Pressetalsmannen for ministeriet, Mohammad Aman Ryazit, slo fast at ekteskap oppløses når mannen konverterer til kristendommen. Dagbladet spurte videre om det er nødvendig med en rettslig behandling for å oppløse ekteskapet. Ryazit svarte da at «det er ikke nødvendig å gå til retten, fordi dette er beskrevet i loven». Dagbladet kontaktet også professor og instituttleder Nasrullah

Stanikza ved Det juridisk fakultet, Universitetet i Kabul. Professoren hadde samme oppfatning av rettstilstanden; når en av partene konverterer, er konsekvensen at ekteskapet oppløses (Brustad & Shirzad 2017).

Landinfo understreker at informasjonen som her gis ikke er erfaringsbasert i og med at familiedomstolen ikke har hatt faktiske saker til vurdering. Synspunktene som fremkommer er basert på generell kunnskap om det afghanske samfunnet, og særlig kompetanse om familierettslige forhold. Selv om det antagelig ikke finnes rettspraksis eller forvaltningspraksis på dette området i Afghanistan, synes både den afghanske lovgivningen, sharia og de som forvalter familierett i landet å være samstemte om at konvertering fører til annullering/automatisk oppløsning av ekteskap inngått mellom to muslimer.

4. REGISTRERING AV SKILSMISSE

Registrering av talaq-skilsmisse er ikke regulert i lovgivningen. Den anerkjente tyske forskningsorganisasjonen Max Planck Institute (som gjengitt i Rastin-Tehrani & Yassari 2012, s. 77) betegner dette som et «betydelig juridisk vakum». Konsekvensen er at det blir svært vanskelig for kvinnen å dokumentere sin situasjon. Skilsmisser som registreres er de tilfellene hvor partene er enige om skilsmisse, eller at domstolen har kommet til at vilkårene for å oppløse ekteskapet er oppfylt.

Ifølge familiedomstolen i Kabul (samtale i Kabul, mai 2017) er skilsmisseattest et dokument på én side som i de fleste tilfeller utstedes av familiedomstoler. Amerikanske myndigheter hevder at skilsmisseattester kan ha form av et lite hefte eller et tosidig ark, og at det skal være gratis å få utstedt skilsmisedokumenter (U. S. Department of State u.å.).¹⁰ Landinfo har ikke tilgang til spesimen av skilsmisseattester, og har derfor lite konkret informasjon om utformingen av disse og hvilken informasjon som fremgår.

Attesten kan utstedes ved alle domstoler, inkludert lokale domstoler på distriktsnivå. For at domstolen skal utstede skilsmisseattest, er det krav om to vitner. Det er ikke et absolutt krav om at vitnene er familiemedlemmer, men representanten for familiedomstolen (samtale mai 2017) opplyste at domstolen foretrekker at paret stiller med familiemedlemmer. Normalt stiller begge ektefellene i retten.

Skilsmisse er svært uvanlig, og det er grunn til å tro at det er lite enhetlig forvaltning ved utstedelse av skilsmisseattester. Det er uklart hvorvidt det fremgår av attesten om heddat-perioden er gjennomført eller ei. Ifølge en diplomatkilde (e-post mars 2016), som har vært i kontakt med familiedomstolen i Kabul, er det ingen konsekvent praksis knyttet til dette. Domstolen uttaler at skilsmisseattesten kan utstedes lenge etter at heddat-perioden er over, eller når den begynner.

Det finnes ikke et nasjonalt register eller database over skilsmisser. Når en skilsmisse registreres, beholdes en kopi av dokumentet lokalt ved domstolen som har innvilget eller attestert skilsmissen. I de tilfellene det har vært rettslig prøving av vilkårene for skilsmisse (tafriq), er regelen at den siste instansen som dømmer i saken skal registrere

¹⁰ Landinfo kjenner ikke til afghanske kilder som bekrefter informasjonen fra amerikanske myndigheter.

avgjørelsen. Det finnes således ikke etterrettelige, landsomfattende registre med opplysninger om skilsmisser i Afghanistan. Det er ikke mulig å finne informasjon om skilsmissen ved andre domstoler enn der skilsmissen ble registrert. Enkelte prosjekter i internasjonal regi har forsøkt å avhjelpe dette, men på myndighetssiden finnes ikke systemer, kapasitet eller infrastruktur for å løse dette på en tilfredsstillende måte (representanten for familiedomstolen, mai 2017; kvinnelig advokat, november 2014).

4.1 SKILSMISSE INNVILGET AV NORSKE MYNDIGHETER

Afghanere i Norge gifter seg i hovedsak med personer av samme nasjonalitet (se Landinfo 2019a, s. 7). En del av disse har giftet seg i hjemlandet før ankomst til Norge. Hovedregelen er at ekteskap inngått i utlandet etter gjeldende lands rett anerkjennes i Norge, såfremt ekteskapet er gyldig i vigsellandet. Dersom ekteskapet er i strid med norsk rettsorden, anerkjennes ekteskapet ikke.¹¹ Afghanere som gifter seg i Norge inngår i all hovedsak religiøse ekteskap. Religiøst inngåtte ekteskap anerkjennes dersom trossamfunnet er registrert, og personen som har gjennomført seremonien har vigselfrett i Norge (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2016, s. 17, 18, 26).

Selv om enkelte muslimske og andre trossamfunn er gitt vigselfmyndighet, er de ikke gitt rett til å oppløse ekteskap. Det er kun Fylkesmannen som er gitt myndighet til å innvilge skilsmisse i Norge. Personer som er bosatt i Norge kan søke om skilsmisse uavhengig av om det er kvinnen eller mannen som tar initiativ til skilsmissen.

Problemet oppstår når en afghansk kvinne som er religiøst gift, eller er gift etter afghansk rett, får skilsmisse etter norsk lovgivning. Hun er fortsatt gift etter afghansk lov og sharia. Parets omgivelser oppfatter at paret fortsatt er gift fordi det ikke foreligger en religiøs aksept for at ekteskapet er oppløst. Dette har konsekvenser for kvinnens sosiale anseelse og mulighet for gjengifte. Kvinnen kan anklages for zina (utenomekteskapelig seksuelt forhold)¹² dersom hun gifter seg på nytt. Slik er det ikke for mannen, som jo har mulighet til å være gift med inntil fire kvinner samtidig (Bredal & Wærstad 2014; Ferrari de Carli 2008).

Den afghanske ambassaden i Oslo har tidligere opplyst at skilsmisseattester utstedt av norske myndigheter og attestert av norsk UD, oversendes til afghansk UD (MoFA), som registrerer attesten (e-post, 31. juli 2012).

I samtale med Landinfo i oktober 2018 bekreftet den afghanske ambassaden i Oslo at skilsmisedokumenter som er stemplet av norsk UD videresendes til Afghanistan. Det er ikke krav om at verken det skilte paret eller vitner møter personlig på ambassaden. I motsetning til hva de hevdet i 2012, understreket ambassaden at de kun anser seg som en «postkasse» som videresender dokumenter til MoFA i Afghanistan. De hadde ingen kunnskap om hva som videre skjer med sakene.

Landinfo har forsøkt å få tilgang til konkret informasjon om rutineene i overførselen mellom ambassaden i Oslo og MoFA, og om prosedyrer for anerkjennelsen av dokumentene, men ikke lykkes med dette. En kilde i Kabul (samtale desember 2018),

¹¹ Dersom en av partene var mindreårig eller allerede var gift (polygami), anerkjennes ikke ekteskapet. Det samme gjelder dersom ikke begge parter var til stede under vigselfen (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2016, s. 27).

¹² For mer informasjon, se Landinfo (2019a), s. 22 – 27.

som tidligere har arbeidet som privatpraktiserende advokat, antar at dokumentene som oversendes av ambassaden i Oslo, kun oppbevares i MoFA, men uten at sakene følges opp. I de tilfellene det er enighet mellom begge partene om skilsmisse, kan antagelig skilsmissen, i teorien, anerkjennes av afghanske myndigheter. En advokat (desember 2018) hevdet at dersom skilsmisedokumentet inneholder mannens signatur, kan dokumentet tas med til retten og skilsmissen kan bli registrert og dermed få rettsvirkning i Afghanistan.

Det er med andre ord ikke gitt at en skilsmisse innvilget av norske myndigheter anerkjennes i Afghanistan. Det er særlig aktuelt i tilfeller hvor mannen nekter å gi kvinnen skilsmisse. Det kreves da en juridisk prosess i Afghanistan hvor det vurderes om det foreligger legale grunner til skilsmissen for at skilsmissen skal ha rettsvirkning der.

5. SOSIALE KONSEKVENSER AV EN SKILSMISSE

Selv om skilsmisse er tillatt i henhold til islam og afghansk lovgivning, er det bred enighet om at skilsmisse er aller siste utvei og at alt bør gjøres for å unngå skilsmisse.

5.1 KONSEKVENSER FOR KVINNEN

Det er utvilsomt kvinnen som bærer de høyeste sosiale og økonomiske omkostningene ved skilsmisse. Stigmaet og skammen rammer i særdeleshet henne (se Landinfo 2018, s. 17-18). Det er liten kulturell og sosial aksept for skilsmisse, selv ikke når kvinnen har vært utsatt for grov mishandling. Dersom det er åpenbart at kvinnen ikke kan bebreides for skilsmissen, eksempelvis er mannen narkoman, kriminell eller alvorlig psykisk syk, kan det sosiale stigmaet av skilsmissen reduseres, men ikke elimineres.

Med mindre det er nedfelt i ekteskapskontrakten, har kvinnen ingen rettigheter til parets felles bo, til parets barn eller til å bli forsørget etter heddat-perioden. Dette forklarer at en kvinne utholder svært mye i ekteskapet før hun bryter ut.

Medgiften skal være kvinnens sikkerhet i tilfelle mannen dør eller vil skilles. Størrelsen på medgiften skal fremgå av ekteskapskontrakten, nikah. I mange tilfeller nedfelles ikke nikah-kontrakten i et skriftlig dokument, og det er kun unntaksvis at nikah-kontrakten registreres. Bevissituasjonen ved skilsmisse er derfor svært vanskelig for kvinnen, og det er vanskelig for henne å kreve sin rett (kvinnelig jurist, samtale desember 2018).

Det er for de aller fleste afghanske kvinner ikke mulig eller realistisk å etablere eget hushold. Kvinner kan som hovedregel ikke leve alene uten en familie som beskytter og forsørger henne (se Landinfo 2018). Fraskilte kvinner har normalt ingen andre muligheter enn å ty til sine biologiske slektninger. Ifølge en kvinnelig advokat (samtale november 2014) er det ikke åpenbart at den biologiske familien ønsker å hjelpe en skilt datter eller søster. På den ene siden er hensynet til kvinnen som de har blodsband til, og på den andre siden hensynet til familiens rykte og posisjon i lokalsamfunnet. Særlig den første fasen er vanskelig. Det er imidlertid store forskjeller mellom by og land, samt den sosiale og kulturelle kapitalen til den aktuelle familien. Størst er muligheten for støtte dersom kvinnens familie er en utdannet og liberal middelklassefamilie i en av de store byene.

Det kan ha en høy pris for familiegruppen å støtte den fraskilte kvinnen – det faktum at en av familiens kvinner er skilt, kan gå utover hele familiens anseelse, rykte og ære. En representant for en kvinneorganisasjon hevdet i samtale med Landinfo (oktober 2013) at hvis bakgrunnen for skilsmissem dreier seg om æresrelaterte forhold, er det lav sannsynlighet for at familien støtter henne. En skilsmisse har i tillegg økonomiske implikasjoner for hennes familie i og med at mannen ikke har forsørgerplikt overfor sin fraskilte ektefelle. En fraskilt kvinne som fortsatt er i fruktbar alder, kan ikke utnytte fruktbarhetsressursen og bidra med barn til egen storfamilie. Skilte kvinner har lav verdi på ekteskapsmarkedet. Det er svært vanskelig for en skilt kvinne å bli gift på nytt. Den skilte kvinnen blir dermed en økonomisk belastning og en ekstra munn å mette for hennes biologiske familie for resten av livet.

For kvinner som er skilt og utstøtt fra sin biologiske familie, har det fra 2001 blitt etablert enkelte krisesentre som til enhver tid huser om lag tre tusen kvinner. Dette dreier seg om utstøtte kvinner, og det er ikke et alternativ for afghanske kvinner å etablere eget hushold. En del av kvinnene har derfor oppholdt seg i krisesentrene i inntil to tiår (se Landinfo 2018, s. 20-21).

5.2 KONSEKVENSER FOR MANNEN

Ifølge en rettshjelpsorganisasjon (samtale november 2014) er stigmaet knyttet til skilsmisse sterkt, også for menn. I *Culture and Customs of Afghanistan* peker den afghanske sosialantropologen Hafizullah Emadi på at «Termination of marriage by either party is regarded as a disgrace, and the social stigma attached to it usually compel couples to remain married» (Emadi 2005, s. 179).

Det er likevel ingen tvil om at stigmaet, samt de sosiale og økonomiske konsekvensene av en skilsmisse er betydelig mindre for menn enn for kvinner. De fleste afghanere er av den oppfatning at dersom en kvinne er sømmelig og har god moral, ender ikke ekteskapet med skilsmisse. Etter skilsmissem forblir mannen del av samme hushold, han kan relativt enkelt bli gift på nytt, har ingen forsørgelsesbyrde overfor sin tidligere ektefelle og får se barna sine vokse opp.

En gift kvinne tilhører ektefellens familie og hushold. Det er svigerfamilien som har ansvaret for å forsørge henne og ivareta henne ære. Dersom kvinnen begår handlinger som vanærer familien, er det først og fremst svigerfamilien som rammes, og som dermed er ansvarlig for å gjenopprette æren. Æresdrap er et slikt tiltak. Antagelig kan også skilsmisse for enkelte være en løsning. Gjennom skilsmissem signaliserer svigerfamilien at de tar avstand fra kvinnen, og etter skilsmissem er hun ikke lengre å anse som medlem av ektefellens storfamilie.

5.3 KONSEKVENSER FOR BARNA

Den patrilineære samfunnsstrukturen innebærer at barna tilhører fars familie. Det betyr blant annet at far har forsørgeransvar for sine barn, og dette er nedfelt i sivilloven artikkel 256 og shialoven artikkel 181. Alle lovsskoler i islam er samstemte om at det er barnets far som er forpliktet til å sørge for at barnet får oppdragelse og utvikling, helse og sikkerhet (Rastin-Tehrani & Yassari 2012, s. 106). I tilfelle skilsmisse har mor den daglige omsorgen i barnas første leveår, men det er like fullt faren som er barnas forsørger og verge.

Det er forskjeller på sunni- og shiaislam hva gjelder alderen for tilbakeføring til far. Ifølge sivilloven artikkel 249, som bygger på sunni-lovskolen hanafi, kan moren ha

den daglige omsorgen til døtre fyller ni år og sønner fyller sju. Shialovens artikkel 194 (3) angir at sønner tilbakeføres til far ved to-års alder, mens en datter kan bo med moren til hun fyller sju år.

Barna tilhører fars slekt, og det er naturlig at farsslekten stiller opp med hjelp og bistand til familiens barn. Mors biologiske familie har i utgangspunktet ingen kulturell eller moralsk forpliktelse til å bistå. Det hender likevel at de gjør det, eksempelvis dersom farsslekten har lite ressurser. Det er i slike tilfeller en forutsetning at det inngås avtale mellom de to familiene (pashtunsk mann, samtale i april 2017).

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Afghanistan Online (u.å.). Biography of Sardar Mohammad Daoud Khan. *Afghanistan Online*. Tilgjengelig fra <https://www.afghan-web.com/biographies/biography-of-sardar-mohammad-daoud-khan/> [lastet ned 17. juni 2019]
- The Asia Foundation (2018). *A Survey of the Afghan People. Afghanistan in 2018*. Kabul: The Asia Foundation. Tilgjengelig fra https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2018/12/2018_Afghan-Survey_fullReport-12.4.18.pdf [lastet ned 9. mai 2019]
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2016, 1. januar). *Rundskriv. Lov av 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tilgjengelig fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/ed014078e8f14ed5b362cf7efbea7bcf/rundskriv-ekteskapsloven.pdf> [lastet ned 17. juni 2019]
- Bredal, A. & Værstad, T. L. (2014). *Gift, men ugift. Om utenomrettslige religiøse vigslor*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brustad, L. & Shirzad, H. (2017, 9. september). UDI: I henhold til sharia anses ekteskapet som oppløst. *Dagbladet*. Tilgjengelig fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/udi---i-henhold-til-sharia-anses-ekteskapet-som-opplost/68599179> [lastet ned 20. mai 2019]
- [Civil Code] (1977). *Civil Law of the Republic of Afghanistan*. Tilgjengelig fra <https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/10/Civil-Code-of-Afghanistan-ALEP-Translation.pdf> [lastet ned 2. mai 2019]
- [Constitution of Afghanistan] (2004). *The Constitution of Afghanistan*. Tilgjengelig fra <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf> [lastet ned 6. mai 2019]
- CSO, dvs. Central Statistics Organization & Ministry of Public Health (2017, januar). *Demographic and Health Survey 2015*. Kabul: CSO & Ministry of Public Health. Tilgjengelig fra <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR323/FR323.pdf> [lastet ned 9. mai 2019]
- CSO (2018). *Afghanistan Living Conditions Survey 2016-17*. Kabul: CSO. Tilgjengeleg fra http://cso.gov.af/Content/files/ALCS/ALCS%202016-17%20Analysis%20report%20-%20Full%20report23%20_09%202018-ilovepdf-compressed.pdf [lastet ned 8. mai 2019]
- Emadi, H. (2005). *Culture and Customs of Afghanistan*. Westport: Greenwood Press.
- Ferrari de Carli, E. (2008). *Religion, juss og rettigheter: Om skilsmisse, polygami og shari'aråd*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Tilgjengelig fra <http://www.tvangsekteskap.net/files/decarli08.pdf> [lastet ned 3. juni 2019]
- Gulmamadova-Klaims, G. & Klaims, A. (2005, mai). *Love and War in Afghanistan*. New York: Seven Stories Press.
- Habib, M. (2015, 15. september). Divorce rights still elusive for Afghan Women. *Institute for War & Peace Reporting*. Tilgjengelig fra <https://iwpr.net/global-voices/divorce-rights-still-elusive-afghan-women> [lastet ned 22. mai 2019]
- Human Rights Watch (2012, 28. mars). *I had to run away*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/afghanistan0312webwcover_0.pdf [lastet ned 14. juni 2019]
- Kamali, M. H. (1985). *Law in Afghanistan. A Study of the Constitutions, Matrimonial Law and the Judiciary*. Leiden: E. J. Brill. Tilgjengelig fra https://books.google.no/books?id=ksC-BL2WivUC&printsec=frontcover&hl=no&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [lastet ned 12. juni 2019]

- Landinfo (2018, 13. august). *Kvinneledede hushold*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/08/Temanotat-Afghanistan-Kvinneledede-hushold-13082018.pdf> [lastet ned 6. mai 2019]
- Landinfo (2019a, 10. mai). *Ekteskap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2019/05/Temanotat-Afghanistan-Ekteskap-10052019.pdf> [lastet ned 29. mai 2019]
- Landinfo (2019b, 22. mai). *Tazkera, pass og andre ID-dokumenter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2019/05/Temanotat-Afghanistan-Tazkera-pass-og-andre-ID-dokumenter-22052019.pdf> [lastet ned 12. juni 2019]
- Luccaro, T. & Gaston, E. (2014, juli). *Women's access to justice in Afghanistan*. Washington D.C.: United States Institute of Peace. Tilgjengelig fra https://www.usip.org/sites/default/files/PW98_Women%27s-Access-to-Justice-in-Afghanistan.pdf [lastet ned 12. juli 2019]
- Nawa, F. (2017, 22. mars). Divorce cases show Afghan women know their rights, but stigma remains. *Rights Universal*. Tilgjengelig fra <https://www.rightsuniversal.org/divorce-cases-show-afghan-women-know-their-rights/> [lastet ned 22. mai 2019]
- Rasmussen, S. E. (2015, 5. mai). Afghanistan, domestic violence and divorce: one woman's harrowing story. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/global-development/2015/may/05/afghanistan-domestic-violence-divorce-one-woman-harrowing-story-setara> [lastet ned 12. juni 2019]
- Rastin-Tehrani & Yassari (2012, juli). *Max Planck Manual on Family Law in Afghanistan*. Hamburg: Max Planck Institute. Tilgjengelig fra https://www.mpipriv.de/files/pdf3/max_planck_manual_on_afghan_family_law_english.pdf [lastet ned 6. mai 2019]
- [Shiite Personal Status Law] (2009, april). *Shiite Personal Status Law*. Kabul: The Government of the Republic of Afghanistan. Tilgjengelig via Refworld <https://www.refworld.org/pdfid/4a24ed5b2.pdf> [lastet ned 6. mai 2019]
- Speasalay, M. I. (2016, 15. august). Women divorcing addict husbands. *Institute for War & Peace Reporting*. Tilgjengelig fra <https://iwpr.net/global-voices/afghanistan-women-divorcing-addict-husbands> [lastet ned 12. juni 2019]
- Stanford Law School (2017). *An introduction to the Law of Afghanistan*. Kabul: American University of Afghanistan. Tilgjengelig fra https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2017/11/ALEP-IntrotoLawofAfghanistan_4thEdition_English.pdf [lastet ned 12. juni 2019]
- Store norske leksikon. *Haram* (sist endret 20. februar 2018). Oslo: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra <https://snl.no/haram> [lastet ned 11. juni 2019]
- Store norske leksikon (sist endret 23. mai 2017). *Islamske lovskoler*. Oslo: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra https://snl.no/islamske_lovskoler [lastet ned 24. juni 2019]
- U.S. Department of State (2017). *International Religious Freedom Report 2017 - Afghanistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/documents/organization/281260.pdf> [lastet ned 6. mai 2019]
- U.S. Department of State (u.å.). *Marriage, Divorce Certificates*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://travel.state.gov/content/travel/en/us-visas/Visa-Reciprocity-and-Civil-Documents-by-Country/Afghanistan.html> [lastet ned 12. juni 2019]
- UNAMA & OHCHR (2018, mai). *Injustice and Impunity. Mediation of Criminal Offences and Violence against Women*. Kabul: UNAMA & OHCHR. Tilgjengelig fra https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_ohchr_evaw_report_2018_injustice_and_impunity_29_may_2018.pdf [lastet ned 10. mai 2019]
- Wardak, A. (2016) *A Decade and a Half of Rebuilding Afghanistan's Justice System: An Overview*. Leiden: University of Leiden. Tilgjengelig fra

<https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-metajuridica/afghanistans-justice-system-vs-2016.10.04.pdf> [lastet ned 29. mai 2019]

- Wimpelmann, T. (2017). *The Pitfalls of Protection*. Oakland: University of California Press.

Muntlige kilder

- Den afghanske ambassaden i Oslo. E-post 31. juli 2012.
- Den afghanske ambassaden i Oslo. Samtale 26. oktober 2018.
- Diplomatkilde. E-post 16. mars 2016, 2. september 2016, 25. juli 2017 og 12. desember 2018.
- Kvinnelig advokat. Samtale i Kabul 19. november 2014.
- Kvinnelig jurist. Samtale i Kabul 6. desember 2018.
- Pashtunsk mann. Samtale i Kabul april 2017.
- Privatpraktiserende advokat. Samtale i Kabul desember 2018.
- Privatpraktiserende advokat som tilbyr fri rettshjelp. Samtale i Kabul oktober 2013.
- Representant for kvinneorganisasjon. Samtale i Kabul oktober 2013.
- Representant for rettshjelpsorganisasjon. Samtale i Kabul november 2014.
- Representant for familiedomstolen i Kabul. Samtale i Kabul 3. mai 2017.
- Representant for familiedomstolen i Kabul. Samtale i Kabul mai 2017.
- Skriftlærd. Samtale i Kabul 5. desember 2018.